

Наталя
ЄРМАКОВА

Попередження Льва Толстого

"Живий труп" за Л. Толстим у Київському театрі драми і комедії

Федя -
О.Гетьманський,
Каренін -
В.Зайцев
у виставі
"Живий труп".

Адекватне сприйняття художнього твору згідно із задумом митця практично неможливе - бажаним є бодай продуктивний діалог, який спонукає процес взаємодії, розширення обрії асоціювання, спільного мистецького "трансу" й таке інше. Вистава "Живий труп" не лише не позбавила мене такої можливості, навпаки, спонукала до глибших роздумів про твір Льва Толстого. Відмінність моїх уявлень, неспівпадань, навіть певне несприйняття, зовсім не шкодило серйозній зацікавленості виставою, повазі до її творців. Вона потрапила в резонанс із моїми поглядами на цю річ, впливала на відчуття, одне слово, збуджувала уяву.

У цьому фактично не закінченому творі автор звертається до особистості виняткової: інтелігент, високоосвічена, духовно багата людина. Герой твору належить до кращих родин Російської імперії. Він не бідує, має сім'ю, закохану в нього дружину, благородних друзів. У нього є Маша, циганський хор - те, що уособлювало для російського дворянина дещо дикий і примхливий світ "абсолютної" волі, свободи від норм громадського і приватного життя. Він міг дозволити собі не "служити". Протасов належав до того прошарку російського суспільства, який мав найширші в тогочасній імперії можливості для вільного самовиявлення. Цей герой міг найбільше претендувати на духов-

ний спадок кращих людей Росії.

Знаменита російська ідея - а саме їй присвячено перші романи Льва Толстого, - що передбачала особливу місію Росії в майбутньому всього людства, ідея обраної нації в особі Федора Протасова "захлинулася" у жахливому самотності й не менш страхотливому (в духовному, моральному вимірах) житті героя. Причина - усвідомлення краху "російської ідеї", зневіра в ній, її життєвих силах. Росія гинула на очах у письменника. Кращі люди накладали на себе руки. Перемога повсталій черні, яка настане згодом, багато в чому була обумовлена крахом, про який писав геніальний віщун. Прострація, про яку він говорить змістом "Живого трупа", не поза героєм, а в ньому самому. Крах особистості, її родинного стану, стосунків із божественними початками, суспільна деградація - все це Федір Протасов.

Протасов у Толстого - порушник всіх норм суспільного життя - був нездатний підтримати священне вогнище "російської ідеї". Хоча він для автора, без сумніву, є найбільш совісним за всіх інших героїв "Живого трупа".

У виставі Едуарда Митницького у драматично-трагедійній і водночас фарсово-саркастичній формі акцентовано момент краху суспільства. Спектакль не полишає найменших надій на якісь позитивні зру-

шення, а основне зусилля постановника сконцентовано на протистоянні героя і суспільства, на розкритті драми приватної людини, яка не бажає мати нічого спільного із оточенням.

Вислів "гнівне засудження" щодо персонажів, які втілюють у виставі соціальні сили, у цій постановці є найбільш доречним. Нікчемні, зловісно гротескові постаті судейських чиновників здійснюють у виставі таку собі агресивно танцювальну експансію. Переможний тон, безпардонна поведінка панує у виставі, набираючи якихось оргіастичних форм. Бісів багато, вони немов плодяться на очах. Реакції їхні, здається, викохані цілими поколіннями тих, хто "при владі". Те, як вони сміються, запалюють свої цигарки, порушують духовний і просторовий суверенітет інших, нахабство, з яким здійснюється бандитське втручання в приватне життя особи, добре відоме й нині. Воно вгадується у пластиці, інтонаціях зловісно маріонеткових покрутів. У виставі саме соціальні сили є полюсом протистояння героя, роль якого виконує Олександр Гетьманський. Постановника не задовольняє одномоментне (за п'єсою) зіткнення Феді із судочинством, він повертається до цього зіткнення в різних варіантах, розкладає цей процес на окремі фази, варіює його. Аналогічно Митницький вчиняє і з іншими жертвами влади Лізою

Сцена з вистави "Живий труп".
Режисер
Едуард
Митницький.
Київський
театр драми і
комедії. 1997.

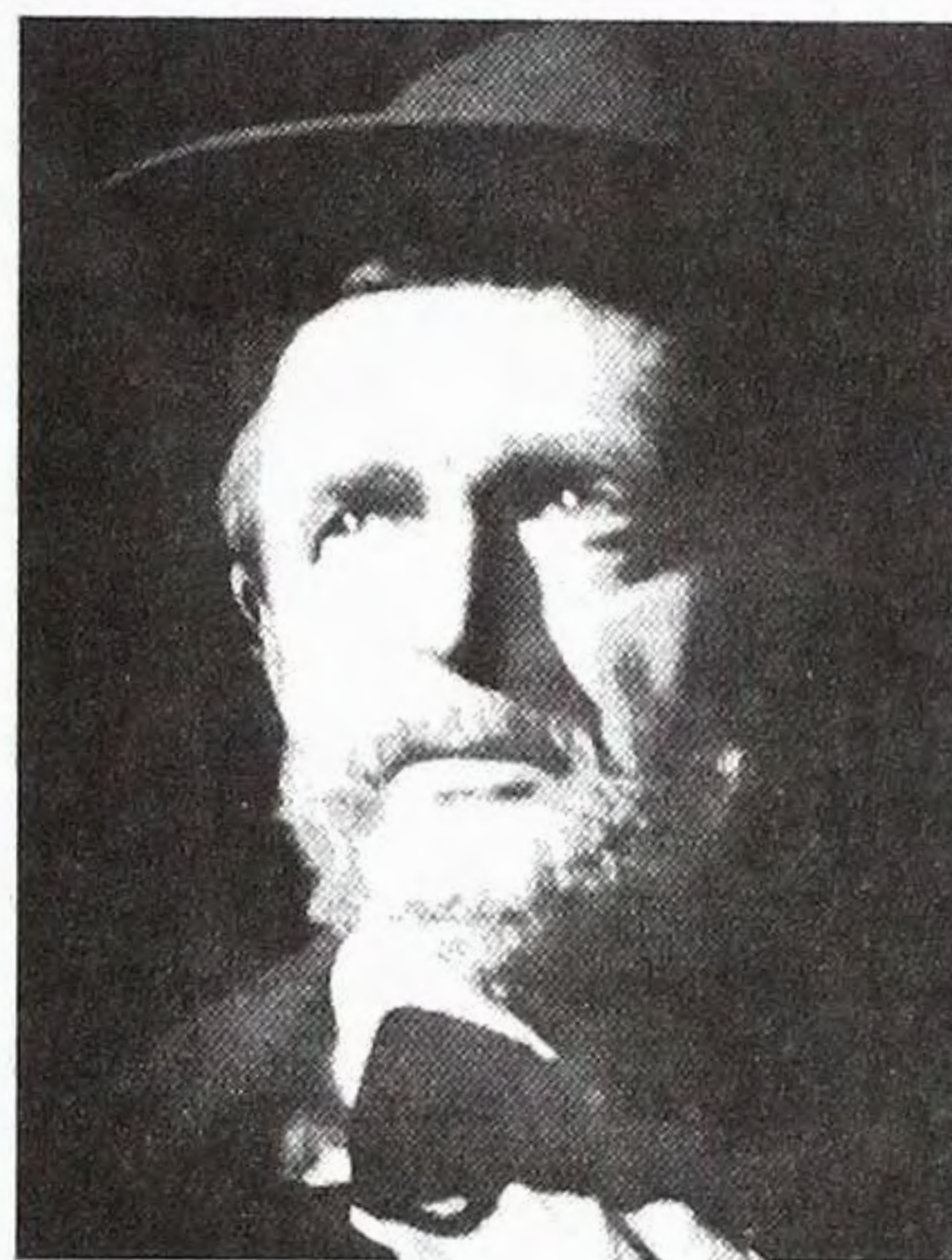
і Віктором (Ксеня Ніколаєва і Анатолій Ященко). Постановник навіть наділяє подружжя Кареніних рисами жертвності, саме через їхню залежність від закону і сваволі - не лише юридичної, а й звичаєвої, родинної. Режисер ніби прагне створити з цих людей щось на зразок моральної опозиції Закону і Сваволі. У цій виставі Федір Протасов не закономірно, а вимушено пориває з Лізою і Віктором, залишаючись людиною їхнього кола. Авторська оцінка остаточного розриву благородного подружжя з Федею виражається музично-пластичним засобом, коли і Кареніни, і старше покоління "благородних панів" танцюють у спільному хороводі, ніби пов'язані однією мотузкою. Так розривається останній зв'язок з Федею. Причину постановник бачить у сфері соціальної. Отже, лінія головного героя стає надто залежною від соціальних аспектів, губиться зміст внутрішньої дисгармонії Феді Протасова. Чи не тому режисер і актор додають персонажеві романтичних, навіть байронівських рис?

З точки зору жанрових ознак протидія сил (з одного боку - психологічно-побутово окреслене середовище із саркастично забарвленими образами бюрократії і романтичного Протасова з іншого) видається творчо цікавою. Але чи не знімає постановник провину із самого Феді?

Герой Гетьманського заслу-

говує на особливу увагу. Його романтична імпозантність добре кореспондується з образом Федора Протасова у виконанні Михайла Романова. Теперішній Протасов зберіг риси внутрішнього благородства, краси натури - сильної і слабкої водночас. Разом з тим ніщо не нагадує в ньому бомжа. Він швидше збіднілий дисидент у якійсь химерній зовнішній і внутрішній еміграції. Цей Федя, здається, так і не адаптувався до жебрацького середовища, лишається принцем крові у вигнанні. При цьому він уперто не усвідомлює (чи майже не усвідомлює) власного гріха неучасті в житті. Не бажаючи мати нічого спільного із Владою і Свавільям, він усувається звідусіль, кидаючи не лише дружину, дитину, родину, коханку, а й решту буття. Постановник цього мотиву не виділяє, але мені шкода, що виконавець пред'являє своєму героєві надто малий рахунок. Йдеться не про дискредитацію, а про увагу до того місця, яке цей герой займав у творчості пізнього Толстого.

І все-таки тема, якої мені не вистачає у виставі, тут присутня. Думка про крах "російської ідеї" прочитується в образі Олександрова, майстерно створеного Олександром Ганноченком. На цьому героєві пекельний відблиск викривленої, блюзнірської (й водночас несподіваної, майже романтичної) іпостасі російського претензійного месіанства, породженого

Олександров -
О.Ганноченко
у виставі
"Живий труп".

ідеалістичним маренням і трагічним чадом, шарлатанськими пророцтвами і банальним практицизмом, жебрацьким аристократизмом і схильністю до провокацій. Він для мене більшою мірою Біс, аніж усі ці чиновні бісенята. Він - блискуча пара романтикові Протасову. Це саме їх, ці дві постаті, історія висвітлила на своєму кону в Росії, яка танула в присмерках катастрофи. А було ж попереджено, в тому числі й у п'єсі Льва Толстого.

Звичайно, позиція митця суверенна, але це не означає, що стати на шлях діалогу з ним - це беззастережно її поділяти. Треба лише шукати моменти порозуміння, відштовхуючись від вистави, розширювати обрії праці власних думок, емоцій, рефлексій, а це - річ надзвичайно цікава для критика і, сподіваюся, корисна для театру.